

Marek Wilczyński¹

Heretycki szal czy recepcja cesarskiego prawodawstwa w polityce religijnej królów wandalskich? *Codex Theodosianus XVI a Edictum Hunirici*

Cechą charakterystyczną stworzonego przez króla Gejzeryka (?-24/25 I 477, król od 428) *regnum* wandalskiego w Afryce było stałe i silne akcentowanie przez jego władców suwerenności względem Cesarstwa Rzymskiego. Pod tym względem władztwo Asdingów różniło się od innych królestw barbarzyńskich powstałych na terytorium zachodniego cesarstwa rzymskiego². Nie ma w źródłach żadnego dowodu pozwalającego z całą pewnością stwierdzić fakt zawarcia *foedus* z cesarstwem przez któregokolwiek z władców wandalskich³. Traktaty pokojowe z lat 435

---

¹ Prof. dr hab. Marek Wilczyński, kierownik Katedry Historii Starożytnej w Instytucie Historii i Archiwistyki na Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie; e-mail: marek.wilczynski@up.krakow.pl; ORCID: 0000-0002-0792-9395.

² Np. liczniejsi od Wandalów i tworzący w Galii silne królestwo Wizygotów od początku swej obecności na terytorium rzymskim pozostawali od 382 roku aż po siódmą dekadę V wieku formalnie na statusie *foederati*, a więc nie byli względem cesarstwa suwerenni. Zasady traktatu sojuszniczego zawartego z nimi przez cesarza Teodozjusza I Wielkiego (11 I 346/7-17 I 395, cesarz od 19 I 379) wyraźnie ograniczały prawo własności Gotów do ziem na których ich osiedlano. H. Wolfram (*Das Römerreich und seine Germanen. Eine Erzählung von Herkunft und Ankunft*, Köln 2018, s. 207) wyraźnie zaznacza, że nie było to *dominium* w rozumieniu prawa rzymskiego. Potwierdza w ten sposób raz jeszcze tezę postawioną przed trzydziestu laty. Zob. H. Wolfram, *Die Goten. Von den Anfängen bis zur Mitte des sechsten Jahrhunderts*, München 1990, s. 140.

³ W dawnej literaturze występowały hipotezy dotyczące ewentualnego zawarcia w 411 roku *foedus* między cesarzem Honoriuszem (9 IX 384-15 VIII 423, cesarz od 395) a plemionami plądrującymi Hiszpanię, w tym także obydwoma plemionami Wandalów

i 442 wskazują na konsekwentne wzmacnianie suwerenności Gejzeryka na ziemiach przez niego zagarniętych. Zajęcie Kartaginy w 439 roku oraz zdobycie Rzymu w 455 roku były kolejnymi krokami na drodze do wymuszenia na cesarstwie uznania pełnej niezależności królestwa⁴, a traktat z cesarzem Zenonem (425/431-9 IV 491, cesarz od 9 II 474) z 474 (476) roku zakończył ten proces uznaniem pełnej suwerenności królestwa Wandalów i Alanów. Jeszcze wcześniej bezprecedensowe zaręczyny syna królewskiego Huneryka (?-IX 484, król od 477) z córką cesarza Walentyniana III (2 VII 419-15 III 455, cesarz od 425) związa-

---

i Alanami. Źródła są bardzo enigmatyczne i raczej nie wspominają o zawarciu traktatu z Honoriuszem – Hydatius, *Chronica* 49, *Chronik des Hydatius, Fortführung der spanischen Epitome*, ed. J. M. Kötter – C. Scardino, Paderborn 2019, s. 100-102: „[...] barbari ad pacem ineundam domino miserante conversi, sorte ad inhabitandum sibi provinciarum dividunt regiones [...]”; Isidorus Hispalensis, *Historia de regibus Gothorum, Wandalorum et Sevorum* 73, MGH Auctores Antiquissimi 11, ed. T. Mommsen, Berolini 1894, s. 296 (powtarza informację o samodzielnym podziale ziem Hiszpanii pomiędzy barbarzyńców); *Chronica Gallica* 511, 557, *Gallische Chroniken*, ed. J.-M. Kötter – C. Scardino, Paderborn 2017, s. 200: „Alani Carthaginensem et Lusitaniam sortiuntur, et pars Vandalorum qui Silingi dicebantur, Baeticam insederunt, reliqui vero Vandali cum Suevis Gallaeciam sortiti sunt”. Jedynie Paweł Orozjusz usiłuje stworzyć wrażenie, że barbarzyńcy proponowali Honoriuszowi układ pokojowy, ale to nie wskazuje raczej na *foedus*. Patrz: Paulus Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII* VII 43, 14, *Histoires (Contre les Païens)*, t. 3/7, ed. M.P.A. Lindet, Paris 1991, s. 130. O traktacie 411 roku: P.C. Díaz, *El reino suevo*, Madrid 2011, s. 53-55; R. Steinacher, *Die Vandalen. Aufstieg und Fall eines Barbarenreiches*, Stuttgart 2016, s. 71-74; Y. Modéran, *Les Vandales et l'Empire Romain*, Arles 2014, s. 80-85; H. Castritius, *Die Vandalen. Etappen einer Spurensuche*, Stuttgart 2007, s. 60-64; M. Wilczyński, *Królestwo Swebów – regnum in extremitate mundi*, Kraków 2011, s. 71-81.

⁴ O traktatach 435 i 442 roku oraz zajęciu Kartaginy: Prosper Tiro, *Chronica* 1321, 1339, 1347, *Chronik*, ed. M. Becker – J.-M. Kötter, Paderborn 2016, s. 108, 116, 122. O wydarzeniach 439 i 455 roku informują też: Victor Vitensis, *Historia persecutionis Africanae provinciae sub Geiserico et Hunirico regibus Wandalorum* I 12-16; I 24-26, MGH, Auctores Antiquissimi III/1, ed. C. Halm, Berolini 1879, s. 4-5 i 7; Procopius Caesariensis, *De bello Vandalico* I 4-5, w: *Procopii Caesariensis opera omnia*, t. 1, ed. J. Haury, Lipsiae 1952, s. 324-334. Patrz też: M. Wilczyński, *Gejzeryk i „czwarta wojna punicka”*, Oświęcim 2016, s. 107-110 (435 rok), 116-119 (439 rok), 123-124 (442 rok), 143-155 (455 rok); Steinacher, *Die Vandalen*, s. 103-107, 120-131, 142-146, 192-196; A. Merrills – R. Miles, *The Vandals*, Chichester 2010, s. 56-70; Modéran, *Les Vandales*, s. 96-154; M. Meier, *Geschichte der Völkerwanderung. Europa, Asien und Afrika vom 3. bis zum 8. Jahrhundert n. Chr.*, München 2019, s. 661-685.

ły dom panujący Asdingów, jako jedyny wśród barbarzyńców, z domem Teodozjańskim⁵. Emisje monet królów Thrasamunda (?-523, król od 496) czy Hilderyka (460-530, król od 523) ukazują wizerunki władców z identycznymi atrybutami, z jakimi ukazywano cesarzy rzymskich⁶.

Na polu polityki religijnej Gejzeryk dążył do uczynienia z kościoła ariańskiego państwowej instytucji wzmacniającej suwerenny charakter królestwa⁷. Jego działania przeciw poganom, jak i katolikom⁸ były zbieżne z rozporządzeniami prawnymi cesarzy, a jego przekonanie o konieczności walki z tymi „którzy budzą gniew Boży” wpisuje się idealnie w cesarską ideologię zwycięstwa⁹.

Nawet niechętny Wandalom Wiktor z Wity przyznaje, że panowanie Huneryka rozpoczęło się od swego rodzaju odwilży w stosunkach z Kościołem w Afryce, jak i z cesarstwem. Król, kierowany „barbarzyńską przemyślnością” (i chęcią zapewnienia sukcesji swego syna Hilderyka), złagodził u początku panowania ostry antykatolicki kurs swego ojca¹⁰ i rozpoczął represje wobec manichejczyków, których więk-

⁵ Zob. Wilczyński, *Gejzeryk*, s. 133-136; K. Vössing, *Das Königreich der Vandalen. Geiserichs Herrschaft und Imperium Romanum*, Darmstadt 2014, s. 53-55.

⁶ Zob. R. von Keunisch, *Die Münzprägung der Vandalischen Könige*, w: *Erben des Imperiums in Nordafrika. Das Königreich der Vandalen*, red. C. Hattler, Karlsruhe 2009, s. 218-219.

⁷ Zob. Steinacher, *Die Vandalen*, s. 109-118.

⁸ Artykuł koncentruje się na Edykcie Huneryka i nie ma w nim miejsca na dokładny opis polityki religijnej Gejzeryka. Zainteresowanym można polecić: R. Steinacher, *Die Vandalen*, s. 109-118; J. Strzelczyk, *Wandalowie i ich afrykańskie państwo*, Warszawa 2005, s. 243, Wilczyński, *Gejzeryk*, s. 191-198; M. Wilczyński, *Polityka wyznaniowa jako ważny element polityki wewnętrznej i zewnętrznej władców wandaljskich i swabskich. Próba porównania*, w: *Rzymianie i barbarzyńcy. Religia – polityka – kultura*, red. T. Wolińska – M. Ozóg – K. Kollinger, Rzeszów 2019, s. 149-167; T. Howe, *Vandalen, Barbaren und Arianer bei Victor von Vita*, Frankfurt am Main 2007, s. 120-183.

⁹ Procopius Caesariensis, *De bello Vandalico* I 5, 24-25, 335. Por. S. Bralewski, *Symmachia cesarstwa rzymskiego z Bogiem chrześcijan*, t. 1, Łódź 2018, s. 83-132.

¹⁰ Victor Vitensis, *Historia persecutionis* II 1, s. 13: „Mortuo igitur Geiserico Huniricus maior filius patri succedit. Qui in primodia regni, ut habet subtilitas barbarorum, coepit mitius et moderatius agere, et maxime circa religionem nostram”. Spośród kilku znaczeń rzeczownika *subtilitās* wybrać należy ‘przemyślność, przebiegłość’.

szość wygnał, wysyłając na statkach na morze, dopasowując rozporządzenia cesarskie do realiów afrykańskich¹¹. Liczył zapewne, że represje uderzające w manichejczyków zdobędą uznanie jego katolickich poddanych¹². Możliwe też, że prześladowanie manichejczyków dało możliwość wzbogacenia szkatuły królewskiej, bo zaraz po uwadze o godnym pochwały tyranie Wiktor z Wity wtrąca, pozornie oderwaną od całości relacji o dziejach Kościoła Afryki, dygresję o niepohamowanej chciwości Huneryka i o ciężarach podatkowych, które pod różnymi pozorami na podległe sobie prowincje nakładał¹³. Równocześnie toczące się rokowania z Cesarstwem, a szczególnie prośby cesarza Zenona i szwagierki Huneryka, cesarzówny Placydii (ok. 435-po 480) skłoniły Huneryka do gestu dobrej woli polegającego na zezwoleniu na obsadzenie wakującego od kilkunastu lat biskupstwa kartagińskiego i wyświęcenie biskupa Eugeniusza (?-505, biskup od 480)¹⁴. Czyniąc to ustępstwo, Huneryk wystąpił jednocześnie, podobnie jak cesarz, jako *defensor fidei*, grożąc, że w razie represjonowania arian w cesarstwie zerwie z liberalizmem i ześle

---

¹¹ CTh XVI 5, 3, s. 41 z 372 roku zaleca surowe ukaranie manichejczyków, oddzielenie ich od społeczności prawowiernych wyznawców i konfiskatę na rzecz skarbu państwa budynków wykorzystywanych do manichejskich zgromadzeń. Podobnie CTh XVI 5, 62, 78 z 425 roku nakazuje, by manichejczycy, heretycy, schizmatycy i astrologowie, którzy w ciągu dwudziestu dni nie powrócą na łono prawdziwej wiary, zostali wygnani z Rzymu do setnego kamienia milowego (w realiach królestwa Wandalów i Alanów w grę wchodziło wygnanie na pustynię lub na morze).

¹² I częściowo zdobyły. Patrz: Victor Vitensis, *Historia persecutionis* II 2, 13: „Propter quod magis laudabilior memoratus tyrannus videbatur [...]”.

¹³ Victor Vitensis (*Historia persecutionis* II 2, 13) zapisał trafną i absolutnie ponadczasową uwagę: „Rex egens redivitibus magnus est calumniator”. Słowo *calumniator* należy w tym przypadku uznać za określenie kogoś, kto nagina lub fałszuje prawo. Patrz: K. Vössing, *Victor von Vita. Kirchenkampf und Verfolgung unter den Vandalen in Africa. Herausgegeben, eingeleitet und übersetzt von Konrad Vössing*, Darmstadt 2011, s. 65 (‘Rechtsverdreher’).

¹⁴ Posługę biskupią przerwało wygnanie po ogłoszeniu Edyktu Huneryka. Zob. *Laterculus Regum Vandalorum et Alanorum A5*, ed. M. Becker – J.-M. Kötter, Paderborn 2016, s. 354. Po 484 roku nowy król Gunthamund (?-496, król od 484) pozwolił Eugeniuszowi na powrót do stolicy, jednak w 502 roku następcą Gunthamunda, Thrasamund, ponownie wygnał biskupa poza granice królestwa. Eugeniusz zmarł w Galii.

biskupów i kler katolicki Afryki na tereny zamieszkiwane przez plemiona mauretańskie¹⁵.

O stosowaniu zasad cesarskiej polityki religijnej przez Huneryka świadczy najlepiej jego pomysł przeprowadzenia w Kartaginie dysputy religijnej pomiędzy duchowieństwem ariańskim a katolickim. W piśmie skierowanym do biskupa Kartaginy Eugeniusza i do jego braci w biskupstwie król przebiegle zachęcał, by katolicy bez żadnej obawy przybyli do stolicy i w dyskusji z duchowieństwem ariańskim na podstawie Pisma Świętego dowiedli prawdziwości swojej wiary i czystości nauki¹⁶. Jednak przygotowania do dysputy nie były czasem zawieszenia broni. Wiktor z Wity sugeruje, że pod różnymi pozorami starano się wyeliminować co bardziej uczonych biskupów katolickich¹⁷. Eugeniusz w odpowiedzi przesłanej królowi i w późniejszej dyskusji z Obadem, naczelnikiem administracji królewskiej (*praepositus regni*) rozsądnie domagał się dopuszczenia do dysputy biskupów spoza Afryki, którzy nie byłiby zależni od władzy Huneryka¹⁸. Sugestie te nie zostały oczywiście wzięte pod uwagę. Zgodnie z obawami katolików dysputa prowadzona była stronniczo, w sposób stawiający kler katolicki z góry na przegranych pozycjach, dlatego katolicy przedstawili swoje argumenty w formie pisemnej jako *Liber fidei catholicae*¹⁹. Huneryk dążący do konfrontacji w bezpośredniej dyspucie pod swoim przewodnictwem odrzucił zawarte w piśmie argumenty i ogłosił przygotowany już wcześniej edykt²⁰. Jego treść jest najlepszym przykładem recepcji cesarskiej polityki religijnej.

¹⁵ Zob. Victor Vitensis, *Historia persecutionis* II 3 i 4, 14.

¹⁶ Zob. Victor Vitensis, *Historia persecutionis* II 39, 22.

¹⁷ Zob. Victor Vitensis, *Historia persecutionis* II 45, 23. Karze chłosty i wygnania poddano uczonych Sekundianusa biskupa Wibiany i Praesidusa biskupa Sufetuli, jak też „czcigodnych” Mansweta, Germanusa i Fuscususa. Spalono też żywcem uczonogo Laetusa, męża niezwykle wykształconego, co miało mieć miejsce tuż przed dysputą i miało zastraszyć biskupów katolickich. Zob. Victor Vitensis, *Historia persecutionis* II 52, 25.

¹⁸ Zob. Victor Vitensis, *Historia persecutionis* II 41, 22 i II 43, 23.

¹⁹ W wydaniu C. Halma stanowi obszerny fragment księgi II (Victor Vitensis, *Historia persecutionis* II 56-101, 26-39).

²⁰ Zob. Victor Vitensis, *Historia persecutionis* III 3-14, 40-43.

W preambule do edyktu król, używający tytułatury *rex Wandalorum et Alanorum*, zwraca się, podobnie jak cesarze rzymscy, do wszystkich ludów podległych jego panowaniu i wyjaśnia powody wydania dekretu. Przede wszystkim, naśladując dokładnie konwencję wystąpień cesarskich, oświadcza, że cechą majestatu władcy jest unicestwiać przewrotne plany ludzi nieprawych i obracać je przeciwko nim. Podkreśla też swoją łagodność i sprawiedliwość w ocenie czynków dobrych i złych. Jako sędzia i arbiter naśladuje cesarzy Gracjana (18 IV 359-25 VIII 383, cesarz od 24 VIII 367), Walentyniana II (371-15 V 392, cesarz od 22 XI 375) i Teodozjusza Wielkiego, którzy w edykcie wydanym w Salonikach 27 lutego 380 roku, a skierowanym do ludności Konstantynopola dają wyraz pragnieniu by „wszystkie ludy, którymi władamy z łagodnością i umiarkowaniem” trwały w religii zaszczerpionej przez Piotra Apostoła, a głoszącej jedność Ojca, Syna i Ducha Świętego. Ci zaś, którzy tej wiary nie przyjmują, mają być uznani za bezrozumnych i szalonych, ich nauki są herezją, a ich miejsca zgromadzeń nie są prawdziwymi kościołami. Przeznaczeniem ich pomsta Boża i kary wymierzane przez cesarzy²¹. Huneryk uważający wiarę ariańską za prawowierną postrzega wyznawców wszystkich innych nieortodoksyjnych wyznań, dokładnie tak samo jak wyżej wspomniani cesarze i podobnie jak oni czuje się, jako *defensor fidei*, uprawniony do karania heretyków (czyli w jego pojęciu przede wszystkim katolików). Zatwardziali heretycy nie docenili łagodności i pojednawczej polityki Huneryka. Wobec takiego uporu pozostaje jedynie odwołanie się do koniecznej surowości²². Konkretnymi

---

²¹ Zob. CTh XVI 1, 2, 1-2. To pierwsza ustawa nakładająca infamię na heretyków i choć nie pojawia się w niej jednoznacznie słowo „współistność”, to wskazuje się w niej homouzjańskich biskupów: Damazego z Rzymu i Piotra z Aleksandrii jako przykłady właściwej interpretacji zasad wiary.

²² Zob. Victor Vitensis, *Historia persecutionis* III 3, 40: „Itaque his provocantibus, qui praeceptionem inclitae recordationis patris nostri vel mansuetudinis nostrae crediderint esse temnendam, censuram severitatis adsumimus”. W ciągłym i, jak wiemy, mocno przesadzonym wysławianiu swej łagodności Huneryk idzie także w ślad za prawodawstwem cesarskim.

powodami przejścia do ostrego kursu jest lekceważenie zakazu kultu katolickiego w *sortes Vandalorum* oraz, poprzez sianie zamętu i podżeganie ludu, niedopuszczenie do dysputy religijnej, do której król nawoływał, dając na przygotowanie się dziewięć miesięcy, a potem jeszcze prolongując termin o kilka dni²³. Podobnie jak cesarze w swoich edyktach antyheretyckich, także Huneryk powołuje się na ustalone wzorce prawdziwej wiary, które w jego pojęciu stanowią ustalenia biskupów zgromadzonych w 359 roku na synodach w Rimini i w Seleucji Izauryjskiej²⁴.

W kolejnym akapicie Huneryk jednoznacznie wskazuje na celowe przejście zasad antyheretyckiej polityki cesarskiej. Nadmienia, że prawa, których zamierza użyć, cesarze wydawali omamieni przez katolików, a on jedynie ostrze ich skierowuje przeciw owym oszustom, czyli wyznawcom nicejskiej ortodoksji. Przede wszystkim uderza w kler, miejsca kultu i posługę duchową. Nie cytuje oczywiście poszczególnych edyktów z Kodeksu Teodozjusza, ale nakaz zamknięcia kościołów, zakaz zgromadzeń religijnych oraz utrzymywania i budowy kościołów w miastach i poza nimi (w razie prób budowy przewidziano konfiskaty nieruchomości i mienia na rzecz skarbu królewskiego) znajduje wiele analogii w prawodawstwie rzymskim. Podobnie zakaz chrztu, święceń kapłańskich

---

²³ Zob. Victor Vitensis, *Historia persecutionis* III 4-6, 40-41.

²⁴ Zob. Victor Vitensis, *Historia persecutionis* III 5, 41. Król przesadził w ocenie liczebności zgromadzonych na tych synodach. W Rimini było ok. 400, a w Seleucji – 150 biskupów, a więc do „ponad tysiąca” brakowało prawie drugie tyle. Obydwa synody miały wykazać podobieństwo Chrystusa do Ojca, ale wszelkie rozważania o jednej istocie obydwu potępić jako niebiblijne. Sprzyjający arianom Konstancjusz II (7 VIII 317-3 XI 361, cesarz od 9 IX 337) przymusił zgromadzonych do przyjęcia proariańskich ustaleń, jednak osiągnięty w ten sposób konsensus przestał funkcjonować wraz ze śmiercią cesarza. Patrz: K. Vössing, *Victor von Vita. Kirchenkampf und Verfolgung unter den Vandalen in Africa. Herausgegeben, eingeleitet und übersetzt von Konrad Vössing*, Darmstadt 2011, s. 181, przyp. 241; D. Spychała, *Cesarze rzymscy a arianizm od Konstantyna Wielkiego do Teodozjusza Wielkiego (312 – 395)*, Poznań 2007, s. 107-114. Wskazując wzorzec prawdziwej wiary, Huneryk idzie za CTh XVI 1, 3, 3, gdzie Teodozjusz I wymienia biskupów oddanych ortodoksji.

i biskupich²⁵. Sankcje za te wykroczenia identyczne jak w imperium. Za wyświęcanie grozi grzywna w wysokości 10 funtów złota dla wyświęcanego i wyświęcającego, bez względu na status i zasługi, a w razie zatwardziałego trwania w błędach konfiskata mienia i wygnanie.

Zarządzając kary dla laikatu za trwanie przy katolicyzmie, król najpierw ponownie wspomina jak to cesarze rzymscy terroryzowali wyznawców heterodoksji prawami ograniczającymi prawa przekazywania własności w spadku oraz zakazem służby publicznej i wojskowej. Przypomina, że na urzędników i sędziów nakładano grzywny w wysokości 30 funtów srebra, a po pięciokrotnym powtórzeniu tej grzywny karano chłostą i wygnaniem. Na poddanych nałożono za wyznawanie herezji grzywny wymierzone w funtach złota zależne od statusu społecznego: *illustres* – 50, *spectabiles* – 40, *senatores* – 30, *principales* – 20, *sacerdotales* – 30, *negotiatores* – 5, *plebei* – 5. Do tego *circumcelliones* mieli płacić 10 funtów srebra²⁶. Jeżeli kary pieniężne nie doprowadziły do opamiętania i nawrócenia, zatwardziały czekała konfiskata mienia i wygnanie. Na dzierżawców dóbr cesarskich nakładano grzywnę w wysokości rocznych opłat dzierżawnych wnoszonych do skarbu²⁷. Król za-

²⁵ M.in. CTh. XVI 5, 6, 43; 5, 6, 3, 44; 5, 9, 47-48; 5, 10, 48; 5, 12, 49-50; 5, 13, 50-51; 5, 19, 53-54; 5, 22, 55; 5, 29, 57-58; 5, 42, 65-66; 5, 64, 79; 5, 65, 79-80. O prawodawstwie antyheretyckim stosowanym konsekwentnie przez Teodozjusza i jego następców: M. Stachura, *Heretycy, schizmatycy i manichejczycy wobec cesarstwa rzymskiego (lata 324-428, wschodnia część imperium)*, Kraków 2000, s. 83-134.

²⁶ Zob. Victor Vitensis, *Historia persecutionis* III 10, 42. Cytowany jest wiernie tekst edyktu Honoriusza i Teodozjusza II do Seleukosa, prefekta pretorium z 30 I 412 roku – CTh XVI 5, 52, 70-71. W Edykcie Huneryka pominięto *clarissimi* obciążonych grzywną 10 funtów złota oraz postanowienie, że grzywny dotyczą także żon winowajców, które płacić miały oddzielnie niezależnie od mężów.

²⁷ Tutaj, mimo jednoznacznego ciągu cytowań za Kodeksem Teodozjusza, autor Edyktu Huneryka wprowadził uaktualnienia wymieniałe dzierżawców dóbr królewskich (nie cesarskich) i wpłaty dla domu królewskiego (nie dworu). Zob. Victor Vitensis, *Historia persecutionis* III 11, 42: „[...] conductoribus etiam regalium praediorum hac multa proposita, ut quantum domui regiae inferrent [...]”; CTh XVII 5, 54, 5, 73: „Conductores autem domus nostrae si haec in praediis venerabilis substantiae uti permiserint, tantum pensione poenae nomine cogantur inferre, quantum in conductione pensitare consuerunt”. Chociaż cytowany jest edykt Honoriusza i Teodozjusza II z 17 VI 414 kierowany do Juliana prokon-

rządza, by wszystkie wymienione prawa i represje dotknęły wszystkich katolików (*omousianos omnes*), jeżeli do 1 czerwca 484 roku nie porzucą błędów potępionych przez „synod wielu biskupów” (znowu nawiązanie do Rimini i Seleucji Izauryjskiej) i nie przyjmą uznawanego przez króla jedynie słusznego wyznania ariańskiego. Zaznacza też, że nie będzie się brać pod uwagę ani zasług, ani pozycji społecznej winnych²⁸. Na koniec powtarza nakaz konfiskaty i przekazania klerowi ariańskiemu wszelkich kościołów katolickich z ich majątkiem.

Podsumowując, można podkreślić raz jeszcze, że recepcja polityki religijnej cesarzy rzymskich była integralnym elementem manifestacji suwerenności władców wandalskich. Poznawanie i stosowanie prawodawstwa cesarskiego umożliwiali rzymscy współpracownicy królów oraz zachowany, poza *sortes Vandalorum*, rzymski aparat administracji lokalnej. Na pewno znaczny wkład w kształtowanie wandalskiej polityki religijnej na wzór imperialny mieli afrykańscy arianie i rzymski, jak i wandalski kler ariański²⁹. Trudno z sympatią traktować antykatolickie poczynania Gejzeryka i Huneryka, nie można jednak nie dostrzec w nich także recepcji cesarskiej polityki jako elementu romanizacji i swoistej asymilacji w toku transformacji świata rzymskiego w V i VI wieku.

The Heretic Zeal or a Simple Reception of Imperial Legislation? The Religious Policy of the Vandal Kings – *Codex Theodosianus* XVI and *Edictum Hunirici*

(summary)

The knowledge about the religious policy of the Vandal kings is provided only by the sources which are hostile toward the Vandals, written by the followers of the Nicene or-

---

sula Afryki, to jednak w Edykcie Huneryka jego treść musiała być przeredagowana. Od niemal dwóch pokoleń nie było już w Afryce domen cesarskich. Zostały skonfiskowane przez Gejzeryka i zatrzymane w większości jako majątek króla, a w części nadane członkom jego rodziny. Powszechnie stosowana w cesarstwie nazwa *domus nostra* w wandalskiej Afryce była postrzegana, także przez tamtejszych Rzymian, wyłącznie jako *domus regia*.

²⁸ Zob. Victor Vitensis, *Historia persecutionis* III 12-13, 42-43.

²⁹ Zob. Wilczyński, *Polityka wyznaniowa jako ważny element*, s. 155-157.

thodoxy. The Arianic sources from this period, even if they existed, have not survived. The preserved sources are focused on persecutions – usually drastic in form – and the imposition of Arian heresy by force. According to the authors of the sources, ferocity of barbarians and a fanatic zeal, typical for heretics was responsible for the ruthlessness of the Vandal kings. Nevertheless, when we compare the imperial legislation with the actions of Vandals, especially with the Edict of Huneric, the only preserved legal act, concerning those issues, we can explain their policy in a very different way. The Vandal kings quite accurately adopted and imitated the methods of combating heresy recommended in the Roman legislation. The royal officials of Roman origin and the Roman Arians, cooperating with Vandals were probably very well informed in that matter and could deliver necessary “know how”. In his edict, king Huneric directly indicates the laws issued by the emperors, as the basis for his legal regulations directed against the followers of the Nicene orthodoxy. A more thorough analysis of similarities can be an important contribution to research on the extensive use of the Roman administration and law in the barbarian kingdoms in the areas of the Western Roman Empire.

Keywords: religious policy; the Vandal kingdom in Africa; Huneric; religious persecutions; romanization

Heretycki szal czy recepcja cesarskiego prawodawstwa w polityce religijnej królów wandalskich? *Codex Theodosianus XVI a Edictum Hunirici*

(streszczenie)

Wiedzy o polityce religijnej królów wandalskich dostarczają wyłącznie wrogie Wandalom źródła pisane przez wyznawców nicejskiej ortodoksji. Źródła proveniencji ariańskiej z tego okresu, nawet jeżeli istniały, nie zachowały się. Zachowane źródła koncentrują się na drastycznych często formach prześladowań i narzucania siłą herezji ariańskiej. Powodem bezwzględności wandalskich monarchów miała być zdaniem autorów źródeł dzikość barbarzyńców i fanatyczny szal typowy dla heretyków. Porównanie prawodawstwa cesarskiego z działaniami Wandalów, a szczególnie z jedynym zachowanym aktem prawnym, jakim jest Edykt Huneryka, pozwala ukazać te działania w innym aspekcie. Wandalscy królowie dość wiernie przejmowali i naśladowali metody zwalczania herezji zalecane w prawodawstwie rzymskim. Wiedzy o tym prawodawstwie dostarczać mogli zarówno rzymscy urzędnicy administracji królewskiej, jak i rzymskie środowiska ariańskie współpracujące z Wandalami. Król Huneryk w swoim edyktie bezpośrednio wskazuje prawa wydawane przez cesarzy jako podstawę wydanych przez niego regulacji prawnych skierowanych przeciw wyznawcom nicejskiej ortodoksji. Dokładniejsza analiza występujących podobieństw może być ważnym przyczynkiem do badań nad szerokim wykorzystywaniem rzymskiej administracji i prawa w królestwach barbarzyńskich na terenach zachodniego cesarstwa rzymskiego.

Słowa kluczowe: polityka religijna; królestwo Wandalów w Afryce; Huneryk; prześladowania religijne; romanizacja

Bibliografia

Źródła

- Chronica Gallica, Gallische Chroniken*, ed. J.-M. Kötter – C. Scardino, Paderborn 2017.
- Codicis Theodosiani, Liber sextus decimus*, Synodi et collectiones legum 7, opr. M. Ożóg – M. Wójcik, tł. A. Caba, Kraków 2014.
- Hydatius, *CHRONICA, Chronik des Hydatius, Fortführung der spanischen Epitome*, ed. J.-M. Kötter – C. Scardino, Paderborn 2019.
- Isidorus Hispalensis, *Historia de regibus Gothorum, Wandalorum et Sevorum*, MGH Auctores Antiquissimi 11, ed. T. Mommsen, Berolini 1894.
- Laterculus Regum Vandalorum et Alanorum*, ed. M. Becker – J.-M. Kötter, Paderborn 2016.
- Paulus Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII, Histoires (Contre les Paiens)*, t. 3/7, ed. M.P.A. Lindet, Paris 1991.
- Procopius Caesariensis, *De bello Vandalico I-II*, w: *Procopii Caesariensis opera omnia*, t. 1, ed. J. Haury, Lipsiae 1952, s. 305-572.
- Prosper Tiro, *Chronica*, ed. M. Becker – J.-M. Kötter, Paderborn 2016.
- Victor Vitensis, *Historia persecutionis Africanae provinciae sub Geiserico et Hunirico regibus Wandalorum*, MGH, Auctores Antiquissimi III/1, ed. C. Halm, Berolini 1879.

Opracowania

- Bralewski S., *Symmachia cesarstwa rzymskiego z Bogiem chrześcijan*, t. 1, Łódź 2018.
- Castritius H., *Die Vandalen. Etappen einer Spurensuche*, Stuttgart 2007.
- Howe T., *Vandalen, Barbaren und Arianer bei Victor von Vita*, Frankfurt am Main 2007.
- Keunitsch von R., *Die Münzprägung der Vandalischen Könige*, w: *Erben des Imperiums in Nordafrika. Das Königreich der Vandalen*, red. C. Hattler, Karlsruhe 2009, s. 218-219.
- Meier M., *Geschichte der Völkerwanderung. Europa, Asien und Afrika von 3. bis zum 8. Jahrhundert n. Chr.*, München 2019.
- Merrills A – Miles R., *The Vandals*, Chichester 2010.
- Modéran Y., *Les Vandales et l'Empire Romain*, Arles 2014.

- Spychała D., *Cesarze rzymscy a arianizm, od Konstancyusza Wielkiego do Teodozjusza Wielkiego (312-395)*, Poznań 2007.
- Stachura M., *Heretycy, schizmatycy i manichejczycy wobec cesarstwa rzymskiego (lata 324-428, wschodnia część imperium)*, Kraków 2000.
- Steinacher R., *Die Vandalen. Aufstieg und Fall eines Barbarenreiches*, Stuttgart 2016.
- Strzelczyk J., *Wandalowie i ich afrykańskie państwo*, Warszawa 2005.
- Vössing K., *Das Königreich der Vandalen. Geiserichs Herrschaft und das Imperium Romanum*, Darmstadt 2014.
- Vössing K., *Victor von Vita. Kirchenkampf und Verfolgung unter den Vandalen in Africa. Herausgegeben, eingeleitet und übersetzt von Konrad Vössing*, Darmstadt 2011.
- Wilczyński M., *Gejzeryk i „czwarta wojna punicka”*, Oświęcim 2016.
- Wilczyński M., *Królestwo Swebów – regnum in extremitate mundi*, Kraków 2011.
- Wilczyński M., *Polityka wyznaniowa jako ważny element polityki wewnętrznej i zewnętrznej władców wandalskich i swebskich. Próba porównania*, w: *Rzymianie i barbarzyńcy. Religia – polityka – kultura*, red. T. Wolińska – M. Ożóg – K. Kollinger, Rzeszów 2019, s. 149-167.